

Brak - natur og energi

AF LISBETH NIELSEN, ANNA BODIL HALD OG HENRIK B. MØLLER

Samfundet ønsker det hele - produktion af landbrugsafgrøder og energi samt pleje af naturen, og i øvrigt at der dyrkes miljømæssigt forsvarligt. Måske kan det klares, hvis vi målretter indsatsen og ændrer bureaukratisk kontrol til konstruktiv vejledning og effektivvurdering.

Efter en overproduktion af korn blev EU's braklægningsordning udfærdiget i 1992. Nu er kornlagrene svundet ind, samtidig med at der er behov for afgrøder til energi. Derfor foreslår fødevareministeren afvikling af brakordningen for udtagne omdriftsarealer. Forslaget har medført protester begrundet i blandt andre naturmæssige hensyn. Brakarealer er imidlertid meget forskellige. Der er arealer med høj naturkvalitet og arealer med lav naturkvalitet. Desuden er der både fordele og ulemper ved brak. Nedenfor gives nogle forslag til prioriteringer, så naturen plejes og de produktionsmæssige behov opfyldes.

Direktoratet for FødevareErhverv oplyser, at i 2007 udgør de udtagne omdriftsarealer med nonfood afgrøder (primært energiafgrøder og raps) ca. 34.000 ha og almindelig brak, dvs. uden landbrugsmæssig produktion/drift, ca. 149.000 ha. Det svarer i alt til Lollands og Bornholms areal. Hvis man vil gennemføre afviklingen, er der en god anledning til også at revidere ordningerne for Miljøvenligt Landbrug (MVJ).

FORDELE VED BRAK

Brakarealer giver variation i et landskab, der mange steder ellers ville være store

Brakmarker var noget man talte meget om for 15 år siden, da EU krævede, at landmanden tog arealer ud af driften og lod dem ligge hen. Men en sommerdag i år blev brakmarkerne pludselig en politisk sag. Sverige har foreslået det øvrige EU, at de tvungne krav om brak bliver ophævet, så der i stedet kan dyrkes "energi" på dem. "God ide." mente fødevareministeren i Danmark, mens Naturfredningsforeningen sagde: "Slut med brak - ak".

Men er der overhovedet natur på brakarealerne? Det får du svaret på i denne artikel.

FOTO: FORFATTERNE

Good brak. Brakarealer med lang tid fri for kulturpåvirkning kan have en høj naturkvalitet i form af mange plantearter. Her på sandjord. Også vejkanterne er påvirket af, om marken er ugødet brak/vedvarende græs eller der er enårige landbrugsafgrøder, der gødes og sprøjtes.

flader af monokulturer. Brakarealer skaber mange steder natursammenhæng og fungerer som bufferzoner mellem intensive marker og sårbar natur f.eks. ved vandløb

og overdrev. Arealer med vedvarende brak har nogle steder fået en højere naturkvalitet, idet forskellige arter har fået mulighed for at etablere sig her. Hvis brakken afskaffes, ►

er det vigtigt at bevare de bedste braklokaliteter og at bevare variationen i landskabet til fordel for naturen.

ULEMPER VED BRAK

Mange lokaliteter med vedvarende brak har i en årrække været i dårlig plejestand, selvom det har været muligt og lovligt at pleje arealerne med afslåning. Brakarealer er derfor spredningsveje for invasive arter, f.eks. kæmpe bjørneklo og havearter af gyl-denris. Fra 2004 blev der i lov om drift af landbrugsjorder stillet krav om at holde arealerne fri for opvækst af træer og buske. Fra 2006 er der indført krav om, at brakarealer skal slås mindst hvert andet år. Reglerne tillader afgræsning med egne dyr sidst på året, men det med ”egne dyr” betyder, at svine-avlere og planteavlere ikke kan være med, da de enten ikke har dyr eller kun har grise, der ikke er græssere. Udtagning til brak kan blokere for etablering af græsningsselskaber. Det ville være meget lettere, hvis disse arealer blev omdefinerede til permanent græs eller vedvarende græs, da en del brakmarker ligger i ådalene og spærrer for et sammenhængende område til afgræsning, f.eks. i græsningsselskaber.

NATURVÆRDI FOR BRAKAREALER

Der er efterhånden opstået naturværdier på braklagte arealer, især sandjordsarealer der har været fredet for kulturpåvirkninger gennem en årrække. Det er ærgerligt at opgive naturmæssigt gode lokaliteter. Danmark har store problemer med at leve op til de naturhensyn, vi har forpligtiget os til gennem

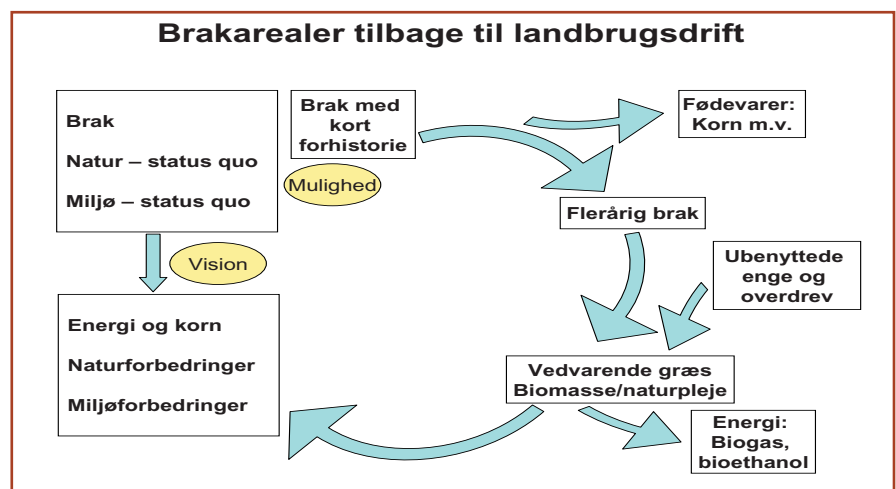
Rio-konventionen. Målet om at standse tilbagegang i biodiversitet i år 2010 bliver særdeles vanskeligt at nå. Brakken kan være en lille brik i arbejdet for at standse faldet i biologisk mangfoldighed.

Naturmæssigt har brakarealerne forskellig værdi. Arealer, hvor brakken kun ligger i et år, har kun værdi for få agerlandsarter, f.eks. agerhøne. Brakarealer med en kort forhistorie er derfor mest oplagte til - om nødvendigt - at geninddrage til landbrugsproduktion. Man kunne til gengæld give støtte til sprøjtefrie randzoner overalt i landbruget og ikke kun langs vandløb og søer. Generelt forventes den højeste naturværdi på de arealer, der har ligget brak gennem en længere periode med vedvarende vegetation. Sandede og fugtige arealer vil indeholde flest naturmæssige kvaliteter. F.eks. kan sandjord uden gødning ikke oprette den samme store biomasse som lerjord, og det giver mere plads til lavtvoksende vilde

planter og de mange insekter knyttet til en varieret flora.

ENERGIPRODUKTION

Det er muligt at anvende biomasse fra brakarealer og permanente græsarealer i et biogasanlæg og dermed få energi fra ellers uudnyttet biomasse. Det betyder, at man skal omdefinere de tidligere brakarealer til omdriftsarealer i permanent græs eller vedvarende græs og samtidig producere energi. Afprøvning af biomasse fra fugtige arealer har vist, at der er et højt biogaspotential fra biomassen, og at biogasproduktionen har sammenhæng med materialets fordøjelighed. Det er af betydning, hvilken biomasse det drejer sig om, og hvornår materialet høstes. Nogle plantearter giver således en højere energiproduktion end andre, f.eks. er røgræs bedre end mose-bunke. Tilsvarende giver tidlig afhøstning en højere energiproduktion end sen afhøstning, idet planterne ved sen høst har et større indhold af træstof

og er mindre fordøjelige. Arealer, der har været uplejet i en årrække, vil kræve nogle afslåninger for at komme ind i en god gænge mht. biogasproduktion.

Ud over at nogle af brakarealerne kan bevares som vedvarende græs ved at indgå i en energiproduktion, så kan der høstes biomasse på mange af de enge og overdrev, der i dag ligger ubenyttet hen. De har som halvkulturarealer behov for en pleje for at bevare og fremme den naturlige flora og fauna. Samtidig har arealerne store ressourcer, som i dag ikke udnyttes. Mange af arealerne ligger ubenyttet hen, fordi de er for små. Hvis arealerne inddeles i større driftsenheder, er det lettere at udnytte biomassen til både energi-biomasse og evt. en efterfølgende afgræsning. Ofte vil det være sådan, at kun de relativt tørre dele af en eng kan afhøstes, medens de mest fugtige dele må plejes med afgræsning alene.

Når den botaniske naturkvalitet skal fremmes, vil mulighederne være afhængig af,

om der i forvejen er en bestand af de ønskede plantearter, eller hele arealet er domineret af kulturgræsser. For arealer der allerede er i en god gænge, er det vigtigt at fortsætte den eksisterende pleje. For arealer der er meget kulturprægede, er fjernelse af biomassen vigtig for at gøre forholdene mindre næringsrige og give mere lys til lavere voksende plantearter. Derfor er der mange steder behov for slæt til hø eller biomasse, da der fjernes langt flere næringsstoffer med et høslæt end med kødproduktion ved afgræsning.

Nogle organiske jorde har et højt indhold af kvælstof (N) og fosfor (P). Her er det fordelagtigt at tilføre kalium (K), og dermed gøre det muligt at høste større mængder N og P med slæt gennem en årrække. Det giver miljømæssige fordele her og nu og naturmæssige fordele på sigt. Fra et innovationsprojekt viser foreløbige data fra 2006 en bedre energibalace ved biomasse fra organisk lavbundsjord tilført kalium end ved

biomasse fra majs på dyrket jord (se figuren på side 12).

Naturplejen skal altså tilpasses forholdene – lokaliteten skal vurderes, der skal vælges en naturplejestrategi evt. i flere trin, og der skal følges op på, om målene nås ved at vurdere situationen med nogle års mellemrum.

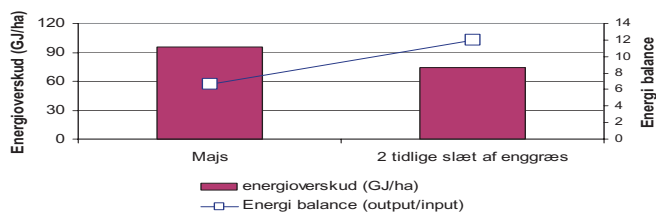
MILJØASPEKTER

Ved at bevare en permanent græsvegetation vil også udvaskningen være lavere fra disse arealer end ved enårige afgrøder. En permanent vegetation placeret langs vådområder beskytter miljøltilstanden i vandmiljøet, og gør det lettere at nå målene i Vandrammedirektivet. Netop her er det uheldigt at pløje den permanente vegetation op, især hvor det drejer sig om organiske jorde med et højt indhold af næringsstoffer. Dyrkning af enårige landbrugsafgrøder på organisk jord giver desuden en høj emission af drivhusgasser.

PRAKTISKE PROBLEMER

At udnytte uudnyttet biomasse til energi kræver, at der ligger en aftager inden for en rimelig afstand. Ellers må der laves hø, og der er en spirende interesse for hø i landbruget bl.a. med henblik på fremstilling af specialoste. På de fugtige arealer skal der være fleksible regler mht. slættidspunkt, således at man kan høste arealerne, når der er tilstrækkelig tørt til at kunne køre på dem – og det varierer fra år til år. Naturindhold på arealerne skal vurderes ved valg af en plejestrategi, der kan fremme naturindholdet på de enkelte arealer. Det er specielt vigtigt, at ►

Energi balance for majsmark og eng med tilførsel af kalium

Energioverskud er udregnet efter at energiinput til gødning og maskiner er fratrasket.

Energi balance er udregnet som den energi, der kan udvindes, i forhold til input af energi til maskiner, gødning, opvarmning på biogasanlæg mm. Majs er tilført standard gødning og enggræs er tilført kalium.

Se mere om energi fra biomasse på www.natlan.dk/-projekter-naturpleje-og-biogas

der ikke tilføres gødning, inkl. kalium, på arealer, hvor der allerede er en høj botanisk naturkvalitet. En vurdering af arealerne kan udføres i stil med de naturplaner, der er udarbejdet for en række landbrug, men i mindre omfang.

OPSUMMERING

De nuværende brakarealer er meget forskellige i værdi ud fra både produktion, natur og miljøhensyn. Hovedparten af brakarealerne er placeret på den dårligste produktionsjord, men nogle brakarealer er placeret på god produktionsjord. Naturværdien varierer tilsvarende fra meget høj til ringe værdi. Dette forhold er vigtigt for tiltag fremover. Arealer med høj naturværdi og en længere historie med brak vil det være oplagt at bevare med en permanent vegetation. Arealer med

lav naturværdi og en kortere historie med brak vil være de bedste arealer at inddrage i produktion igen. Bioenergi kan produceres ud fra biomasse fra en række arealer med permanent græsvegetation, og ud over de nuværende brakarealer kan der høstes biomasse fra en række uudnyttede enge og overdrev. De enkelte arealer kan vurderes indledningsvis i stil med konceptet om naturplaner, men i en forenklet udgave.

Naturmæssigt er der behov for at arbejde med mere fleksible tilskudsregler for drift af de vedvarende græsarealer. Det er bedre at måle effekt på den lokale natur end på at definere en drift, der primært er udtænkt for at være let at kontrollere. Skal der f.eks. høstes biomasse på fugtige arealer, må det nødvendigvis være under hensyntagen til, hvornår det er muligt, og ikke hvornår der er krydset

en dato af i kalenderen. Når det er sagt, så er det også nødvendigt, at der følges op, og at kontrollen koncentrerer sig om den lille gruppe af landmænd, der er uden for pædagogisk rækkevidde, frem for den efterhånden større gruppe af landmænd, der gerne vil gøre en indsats for naturen. ■

Anna Bodil Hald (t.v.) er seniorforsker ved Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet og har i en årrække forsket i og skrevet om forvaltning af enge, marker og vejkanter med henblik på bedre og mere natur. Særlig interesse har opprioritering af vidensbaseret naturforvaltning.

Lisbeth Nielsen (i.m.) er biolog og konsulent ved Natur & Landbrug og har gennem en årrække arbejdet med forskellige muligheder for at kombinere naturhensyn med landbrugsaktiviteter. Har især arbejdet med vedvarende græsarealer med undersøgelser af botanisk sammensætning og foderkvalitet ved forskellige driftsstrategier.

Henrik B. Møller (t.h.) er seniorforsker ved det Jordbrugsvidenskabelige fakultet, Aarhus Universitet og har de seneste 10 år og før den tid i praksis arbejdet med at optimere teknologien til omsætning af biomasse til biogas forskningsmæssigt.

FOTO: FORÅRTENNE

Bad brak. Brakarealer er spredningsveje for invasive arter, f.eks. havearter af gyldenris.